

**Володимир Кочин,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник,
науковий консультант судді
Конституційного Суду України,
старший науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України (за сумісництвом), Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2468-0808>
volodymyrkochyn@gmail.com**

УДК 347.471:341.24

DOI: 10.69724/2786-8834-2024-2-2-139-169

ОРГАНИ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кочин Володимир. Органи непідприємницьких юридичних осіб приватного права: становлення та розвиток корпоративного управління в умовах євроінтеграції

Анотація

Мета статті полягає у формуванні єдиного цивілістичного підходу до органів непідприємницьких юридичних осіб приватного права, зокрема в аспекті становлення та розвитку корпоративного управління в умовах євроінтеграції. Розвиток наукових поглядів на управління непідприємницькими товариствами має здійснюватися відповідно до двох чинників: 1) належна правова регламентація відповідно до фактичних відносин у цих товариствах; 2) врахування досвіду накопиченого з розвитком корпоративного права. Відсутність членства в організації не обов'язково передбачає одноосібність прийняття рішень в юридичній особі, адже і в товаристві, і в установі законодавством встановлена можливість формування колегіальних органів управління. Колективний порядок управління розглядається як корпоративне управління. У *acquis* ЄС спостерігаємо тенденцію до обов'язкового формування мінімум двох органів управління: за допомогою одного формується воля (хоча фактично йдеться про орган, що має повноваження обмежені виключно законом), і за допомогою іншого – волевиявлення юридичної особи.

Аналіз розвитку *acquis* ЄС щодо статусів EEIG та SCE дозволяє зробити висновок про перехід від колективного (демократичного) управління до професійного, формування диференційованих органів, що мають компетенцію на окремих ділянках діяльності юридичної особи. Окремих напрямів дослідження заслуговують питання формування корпоративних норм, зокрема власне органами непідприємницьких юридичних осіб, а також впровадження неюридичних приписів в тому числі в межах «парасолькових» організацій. Назви органів управління сформовані відповідно до практики діяльності юридичних осіб в окремих сферах.

Прослідковуємо законодавчу тенденцію відходу від необхідності формування обов'язкових додаткових органів, які діють між засіданнями вищих органів.

Ключові слова: непідприємницьке товариство, приватна установа, корпоративне управління, юридична особа приватного права, загальні збори, виконавчий орган, *acquis* ЄС, органи юридичної особи.

Вступ

Постановка проблеми. Дослідження корпоративного управління в Україні перебуває переважно у площині наукових пошуків, пов'язаних із підприємницькими товариствами. До набрання чинності Законом України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року №2465-IX (далі – Закон №2465) приписи статті 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України) містили визначення поняття корпоративних прав, які до певної міри могли стосуватися непідприємницьких юридичних осіб за умови формування статутного капіталу (що теоретично було не заборонено, однак практично обмежувалося державними реєстраторами). Внаслідок законодавчих змін унормування корпоративних прав було перенесено до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Чинна редакція частини першої статті 96⁻¹ ЦК України встановлює, що права учасників юридичних осіб (корпоративні права) – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. Певне «відірване» тлумачення цієї норми може дозволити поширити розуміння корпоративних прав і на непідприємницькі юридичні особи. Однак «знімає питання» частина друга статті 96⁻¹ ЦК України, яка встановлює, що корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи.

Сукупність правомочностей, що формують корпоративні права, наведена в частині третій статті 96⁻¹ ЦК України, серед яких: право брати участь в управлінні юридичною особою в порядку, визначеному установчим документом, крім випадків, установлених законом (пункт 1); вийти з юридичної особи, у випадках, передбачених законом та установчим документом, (пункт 3); одержувати інформацію про діяльність юридичної особи в порядку, встановленому установчим документом (пункт 5). Безумовно, ці правомочності є релевантними до відносин участі у непідприємницьких юридичних особах та, за західним розумінням, формують корпоративне управління, про що свідчать відповідні наукові дослідження¹.

Загальний огляд підходів до її дослідження або вирішення. Попередньо вже була спроба здійснити формування сучасної, цілісної, завершеної теорії цивільних відносин у непідприємницьких товариствах та установах як організаціях на основі теоретичних і практичних засад адаптації законодавства України до *acquis*

¹ Klaus J Hopt and Thomas von Hippel (eds), *Comparative Corporate Governance of Non-Profit Organizations* (Cambridge University Press 2010).

ЄС². Наступні наші дослідження ґрунтуються на результатах, висвітлених у відповідних наукових публікаціях .

У межах дисертаційних досліджень невідприємницькі товариства та установи були предметом наукового пошуку різних учених, праці яких слід умовно поділити на: а) загальні, що стосувалися всіх видів або організаційно-правових форм юридичних осіб³, безпосередньо всіх невідприємницьких юридичних осіб⁴; б) спеціальні, зокрема щодо окремих видів невідприємницьких організацій⁵. Окремо слід

- ² Kochyn V. V., *Tsyvilni Vidnosyny u Nepidpriemnytskykh Tovarystvakh Ta Ustanovakh: Teoretyko-Pravovi Zasadys Adaptatsii Zakonodavstva Ukrainy Do Acquis YeS [Civil relations in non-entrepreneurial societies and foundations: theoretical and legal bases of adaptation of the legislation of Ukraine to the EU acquis]* (The Academician F H Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine 2021).
- ³ Kucherenko I. M., *Orhanizatsiino-pravovi formy yurydychnykh osib pryvatomu prava [Organizational and legal forms of legal entities under private law]* (VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2004) [in Ukrainian]; YuM Yurkevych, *Dohovirni formy obiednan fizychnykh ta yurydychnykh osib u tsyvilnomu pravi Ukrainy. Dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.03 [Contractual forms of associations of individuals and legal entities in the civil law of Ukraine. Diss. ... Dr. law of science 12.00.03]* (Ivan Franko Lviv National University; VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2017) [in Ukrainian].
- ⁴ Zozuliak O. I., *Nepidpriemnytski yurydychni osoby yak subiekti tsyvilnoho prava: teoretychni ta praktychni aspekty: dys. ... dokt. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Non-entrepreneurial legal entities as subjects of civil law: theoretical and practical aspects: thesis. ... Dr. law Sciences ... 12.00.03]* (Academician FH Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine 2017) [in Ukrainian].
- ⁵ Biliaiev O. O., *Sportyvni orhanizatsii yak subiekti tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Sports organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law sciences: 12.00.03]* (Yaroslav the Wise National Law University 2015) [in Ukrainian]; Chepurinov V. O., *Pravovyi status blahodiinykh ustanov ta tovarystv za zakonodavstvom Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Legal status of charitable institutions and societies under the legislation of Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03]* (Koretsky V. M. Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2004) [in Ukrainian]; Dobkina K. R., *Tsyvilno-pravovyi status torhovo-promyslovoi palaty Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Civil and legal status of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03]* (Kyiv Law University 2012) [in Ukrainian]; Dudorova K. B., *Tsyvilno-pravove rehuliuвання diialnosti tovarnykh birzh v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Civil law regulation of commodity exchanges in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03]* (1995) [in Ukrainian]; Filatova N. Iu., *Samorehulivni orhanizatsii yak subiekti tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Self-regulatory organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Science: 12.00.03]* (Yaroslav the Wise National Law University 2014) [in Ukrainian]; Fuchedzhi V. D., *Relihiini orhanizatsii yak subiekti tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Fuchejji VD, Religious organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03]* (Kharkiv National University of Internal Affairs 2006) [in Ukrainian]; Kaptalan I. M., *Politychni partii yak subiekti tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Political parties as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03]* (National University «Odesa Law Academy» 2015) [in Ukrainian]; Kryvenko Yu. V., *Tsyvilno-pravovyi status relihiinykh orhanizatsii v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Civil and legal status of religious organizations in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03]* (Odesa National Law Academy 2007) [in Ukrainian]; Leshchenko D. S., *Pravovyi status ustanov v tsyvilnomu pravi Ukrainy: avtoref. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Legal status of foundations in the civil law of Ukraine: autoref. ... candidate law Sciences ... 12.00.03]* (National University of Internal Affairs 2005); Litvina O. Iu., *Pravove polozhennia blahodiinykh orhanizatsii v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Legal*

звернути увагу на праці, які мали на меті об'єднати напрацювання у сфері досліджень несприятливих (некомерційних) організацій в Україні⁶.

position of charitable organizations in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2003) [in Ukrainian]; Lytvyn I. V., *Pravove rehuliuвання blahodiinoї diialnosti v Yevropi: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Legal regulation of charitable activities in Europe: dissertation. ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Taras Shevchenko Kyiv National University 2015) [in Ukrainian]; Mandryka L. M., *Pravo vlasnosti politychnykh partii v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Ownership of political parties in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2005) [in Ukrainian]; Mashukov R. O., *Pravo vlasnosti sadivnytskoho tovarystva ta yoho chleniv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Ownership of the horticultural society and its members: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2010) [in Ukrainian]; Mendzhul M. V., *Hromadski orhanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Public organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2011) [in Ukrainian]; Paruta Yu. I., *Hromadski obiednannia yak uchashnyky tsyvilnykh pravovidnosyn: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Civil associations as participants in civil legal relations: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (Academician Burchak F. H. Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine 2015) [in Ukrainian]; Piddubna V. F., *Relihiini orhanizatsii yak subiekty tsyvilnykh pravovidnosyn: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Religious organizations as subjects of civil legal relations: autoref. thesis ... candidate law Science ... 12.00.03] (Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine 2008) [in Ukrainian]; Plakhina I. V., *Tsyvilno-pravovyi status birzh: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Civil and legal status of exchanges] (2009) [in Ukrainian]; Shpuhanych I. I., *Blahodiino orhanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Charitable organizations as subjects of civil law: thesis. ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Ivan Franko Lviv National University; Ternopil National University of Economics 2018) [in Ukrainian]; Soloviov A. N., *Pravo sobstvennosti professionalnykh soizov Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [The right of ownership of professional unions of Ukraine: dissertation. ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (2002) (in Russian); Stratiuk O. M., *Zaklady yak uchashnyky tsyvilnykh pravovidnosyn: dys. ... dokt. filos. ... 081 – Pravo* [Institutions (Zaklady) as participants in civil legal relations: dissertation. ... Dr. philosophy ... 081 – Law] (State higher educational institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» 2021) [in Ukrainian]; Tikhonova M. A., *Nepidpriemnytski fizychno-sportyvni orhanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Non-entrepreneurial physical culture and sports organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2009) [in Ukrainian]; Ushchapivska L. V., *Tsyvilno-pravovyi status hromadskykh obiednan: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Civil and legal status of public associations: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (Koretsky V. M. Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2015) [in Ukrainian]; Vitka Yu. V., *Nederzhavni pensiini fondy: osoblyvosti tsyvilno-pravovoho statusu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Non-state pension funds: peculiarities of civil legal status: autoref. thesis ... candidate law sciences: 12.00.03] (2008) [in Ukrainian]; Voitsekhovska Kh. V., *Fond harantuvannya vkladiv fizychnykh osib yak uchashnyky tsyvilnykh vidnosyn: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Fund for Guaranteeing Deposits of Individuals as a Participant in Civil Relations: dissertation. ... candidate law sciences ... 12.00.03] (State higher educational institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» 2016) [in Ukrainian]; Yurkevych Yu. M., *Dohovirni formy obiednan fizychnykh ta yurydychnykh osib u tsyvilnomu pravi Ukrainy. Dys. ... dokt. yuryd. nauk. 12.00.03* [Contractual forms of associations of individuals and legal entities in the civil law of Ukraine. Diss. ... Dr. law of science 12.00.03] (Ivan Franko Lviv National University; VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2017) [in Ukrainian]; Zelisko A. V., *Pravovyi status spozhychykh tovarystv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Legal status of consumer associations: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Koretsky V. M. Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2008) [in Ukrainian]; IP Zhyhalkin, *Ustanovy yak yurydychni osoby: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Foundations as legal entities: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine 2009) [in Ukrainian].

⁶ Luts V. V. (ed), *Pravovyi status nepidpriemnytskykh orhanizatsii* [Legal status of non-entrepreneurial organizations] (2006) [in Ukrainian]; Spasybo-Fatieieva I. V. and others, *Pravove rehuliuвання nekomertsi-*

Виходимо з того, що: зміст відносин у невідприємницьких товариствах є системою прав та обов'язків, що виникають в учасників/членів щодо управління товариством, задоволення їх особистих немайнових чи майнових прав та інтересів; а відносин в установах – як права та обов'язки щодо управління установою та реалізації її мети, визначеної засновником; відносини членства мають характер саморегулювання, відповідно до якого юридично рівні учасники або учасник на основі законодавчої моделі правового регулювання суспільних відносин здійснюють дії для встановлення, зміни чи припинення цивільних відносин, згідно з повною відповідністю законодавчій нормі або на основі корпоративного акта з урахуванням вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості⁷.

Учасники відносин у невідприємницьких товариствах, власне, насамперед мають на меті створити юридичну особу для спільного здійснення своїх суб'єктивних прав. Так, законодавством унормовано щодо такої спільної діяльності: благодійна діяльність (частина перша статті 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»), господарська діяльність у кооперативі (абзац другий частини першої статті 2 Закону України «Про кооперацію»), реалізації прав співвласників (частина четверта статті 4 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»), колективні права працівників (статті 19, 20 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»), колективна творчість (стаття 1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»), спільне задоволення релігійних потреб (частина перша статті 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»).

Іншою формою реалізації суб'єктивних цивільних прав є діяльність асоціацій юридичних осіб. Правове регулювання цих відносин децю деформоване, оскільки вунормовано переважно об'єднання підприємств (частина друга статті 120 ГК України). При цьому європейська доктрина та законодавство розглядають асоціацію (association) як первинну форму об'єднання осіб, а не як різновид об'єднання. Таким чином, в Україні опосередковане здійснення суб'єктивних цивільних прав забезпечується, зокрема, органами адвокатського самоврядування (статті 44, 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), асоціаціями кредитних спілок (стаття 24 Закону України «Про кредитні спілки») тощо.

Мета статті полягає у формуванні єдиного цивілістичного погляду на органи невідприємницьких юридичних осіб приватного права, зокрема в аспекті становлення та розвитку корпоративного управління в умовах євроінтеграції.

Завдання наукової статті полягає в окресленні загальних підходів до корпоративного управління у невідприємницьких юридичних особах; встановленні законодавчого регулювання органів невідприємницьких юридичних осіб; визначенні *acquis* ЄС про корпоративне управління у невідприємницьких юридичних особах;

inykh orhanizatsii v Ukraini: monohrafiia [Legal regulation of non-profit organizations in Ukraine: a monograph] (Spasybo-Fatieieva I. V. ed, Pravo 2013) [in Ukrainian].

⁷ Ibid 36.

визначенні місця корпоративних норм непідприємницьких юридичних осіб приватного права та формування моделі відносин корпоративного управління у непідприємницьких юридичних особах.

1. Загальні підходи до корпоративного управління у непідприємницьких юридичних особах

Необхідність організацій «третього сектору» брати участь у цивільних відносинах надала їм таких характерних рис: 1) окреслення формалізованої структури; 2) самоуправління та відсутність прямого публічного впливу на них; 3) відповідно до економічної природи заборона розподілу прибутку, що передбачає навіть у разі отримання прибутку організацією те, що він не розподіляється між засновниками чи органами управління у вигляді високої заробітної плати; 4) до управління не залучаються самозаінтересовані менеджери, оскільки вони не мають на меті отримання особистого прибутку відповідно до діяльності організації; 5) вони не підпадають під звітність чи контроль можливих інвесторів; 6) вони переслідують соціально корисну функцію, фокусуючись на доповненні потреб громадськості у публічних (соціальних) товарах та послугах⁸.

Дослідження некомерційних (непідприємницьких) організацій, проведене представниками харківської школи цивілістики, виділяє: а) загальні засади управління, відповідно до яких установлено, що законодавством щодо окремих видів некомерційних організацій відсутні норми щодо управління, з огляду на що діє загальна норма статті 97 ЦК України; б) вищі органи управління, правове регулювання так само не позбавлене суперечностей; в) виконавчі органи, які часто не названі такими, однак їх повноваження дозволяють віднести їх до органів, які реалізують волю учасників; г) контрольні органи та організації, в межах яких вони створюються; г) інші органи⁹;

Kreutzer K. зводить погляди щодо управління непідприємницькими юридичними особами до наступних теорій: 1) теорія агентства (*agency theory – Fama та Jensen, 1983*) – забезпечення матеріальної відповідності; 2) теорія управління (*stewardship theory – Donaldson, 1990*) – удосконалення організаційного виконання кращими управліннями; 3) теорія залежності від ресурсів (*resource dependency theory – Pfeffer та Salancik, 1978*) – організаційний вплив здійснюється стейкхолдерами, тобто інтерес формується за межами юридичної особи; 4) теорія стейкхолдерів (*stakeholders theory – Freeman, 1984; Cornfourth, 2003*) – вирішення конфліктних інтересів між багатьма стейкхолдерами, тобто інтерес формується в межах організації; 5) теорія управлінської гегемонії (*managerial hegemony*

⁸ Cristiana Cioria, *Nonprofit Organizations Facing Competition. The Application of United States, European and German Competition Law to Not-for-Profit Entities* (Peter Lang GmbH Europäischer Verlag der Wissenschaften 2006) 13.

⁹ Spasybo-Fatieieva I. V., Borysova V. I. and Pechenyi O. P., *Pravove Rehuliuвання Nekomertsiiynykh Orhanizatsii v Ukraini: Monohrafiia [Legal Regulation of Non-Commercial Organizations in Ukraine: Monograph]* (I. V. Spasybo-Fatieieva ed, Pravo 2013) 120–129.

theory – Mace, 1971; Cornforth, 2003) – мінімальний вплив здійснюється добровільними управлінцями, а решта впливу – старшими менеджерами¹⁰.

Кожна з цих теорій окремо може бути застосована до непідприємницьких товариств і установ залежно від спрямованості їх діяльності. Так, теорія агентства доречна для непідприємницьких товариств та установ, що мають на меті реалізацію майнових інтересів (наприклад, об'єднання співвласників або установи, які акумулюють кошти), теорія управління вимагає залучення до управління не членів організації (притаманно установам), теорія залежності від ресурсів – вплив «парасолькових» організацій (наприклад, федерації), теорія стейкхолдерів характерна для непідприємницьких товариств та установ, що реалізують суспільно корисні інтереси, а теорія управлінської гегемонії притаманна релігійним організаціям і політичним партіям.

Узагальнення корпоративного управління зводиться до одноланкової (притаманна англосаксонській правовій системі) – з радою директорів; та дволанкової (ФРН та ряд держав континентальної Європи) – з наглядовою радою – систем¹¹. Таким чином, загальні збори а ргіогі розглядаються як необхідний орган управління. Законодавство держав – членів ЄС таким чином надає широкі можливості щодо розподілу компетенції (повноважень) між органами управління та формування власної структури¹².

Саме такий підхід реалізовано щодо акціонерних товариств у статті 160 ЦК України, положення якої за аналогією застосовуються до товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (частина четверта). Такі зміни виглядають дещо непослідовними, оскільки спеціальна норма фактично набуває ознак загальної.

Окремо зауважуємо, що кооперативи мають так зване «демократичне» управління, яке не повинно передбачати формування додаткових органів окрім загальних зборів, адже в іншому випадку нівелюються принципи кооперативного товариства, такі як солідарність, демократія, економія, свобода, рівність, альтруїзм. Саме ці засади, на думку Hans-H. Münkner, дозволяють відрізнити їх від інших організацій, що в наступному надає можливості застосувати пільговий режим для такої спільної діяльності¹³.

Виникає запитання щодо можливості формування загальних зборів в установах. Йдеться про принцип створення «першої адміністрації» засновником, а також можливість створення органів управління публічними утвореннями. Однак відсут-

¹⁰ Jenny Harrow and Susan D Phillips, 'Corporate Governance and Nonprofits. Facing up to Hybridization and Homoganzation' in Mike Wright and others (eds), *The Oxford Handbook of Corporate Governance* (Oxford University Press 2014) 610.

¹¹ Klaus J Hopt, 'Common Principles of Corporate Governance in Europe?' in Joseph A McCahery and others (eds), *Corporate Governance Regimes. Convergence and Diversity* (Oxford University Press 2002) 176.

¹² Thomas von Hippel, 'Association' in Jürgen Basedow and others (eds), *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I* (Oxford University Press).

¹³ Hans-H Münkner, *Co-Operative Principles and Co-Operative Law* (1974) 14–17, 23–24.

ність членства в установі є правилом, що може бути порушене в окремих право-порядках. Так, у Нідерландах заборона членства існує щодо установи *ledenverbod*, яку називають «сирітською» організацією, однак на практиці існують і членські установи, які мають корпоративний орган управління на кшталт загальних зборів¹⁴.

Іншим прикладом є Франція, де можливо створити корпоративну установу, відповідно до Акту 1990 р. для неприбуткової діяльності щодо публічних інтересів, засновниками якої є дві або більше корпорацій, кооперативів або взаємних товариств, строком на 5 років (з можливістю продовження) зы статутним капіталом не менш ніж €152 000, що управляється як мінімум двома працівниками засновників¹⁵.

Нині виділяють такі моделі управління непідприємницькими організаціями: 1) урядовий нагляд; 2) медіанагляд (у тому числі за допомогою рейтингових організацій); 3) нагляд радою або донорами подібно до «представницького органу»¹⁶. Такий вектор розвитку дозволяє виділити особливості управління в різних видах непідприємницьких організацій, зокрема, щодо урядового нагляду – до політичних партій; щодо медіанагляду – щодо громадських об'єднань; щодо наглядових рад – непідприємницьких товариств і установ, що мають на меті реалізацію майнових інтересів.

Загалом же головною тенденцією є застосування корпоративних способів прийняття рішень та відходу від так званих «демократичних принципів управління». Це підтверджується позицією *Paul Dekker*, котрий характеризує непідприємницьке товариство (*civil society*) як певне розуміння «громадянськості» (*civility*) у відносинах між особами та групами або як існування певної автономності у соціальних, економічних та політичних сферах¹⁷.

2. Законодавче регулювання органів непідприємницьких юридичних осіб

Питання управління непідприємницькими товариствами перебуває у площинах формування волі та реалізації волевиявлення юридичної особи, а також належної реалізації прав та обов'язків її учасників (членів). Нині законодавством не встановлено уніфікований порядок управління непідприємницькими товариствами, а загальні вказівки присутні лише в окремих нормативно-правових актах, що регулюють статус та діяльність цих організацій.

¹⁴ Niek Zaman, Cees de Groot and Martijn van Steensel, 'Foundations in the Netherlands: Present and Proposed Legislation and Their Role in the Economy' [2016] *Non Profit Law Yearbook* 221.

¹⁵ Edith Archambault, 'France' in Andreas Schlüter, Volker Then and Peter Walkenhorst (eds), *Foundations in Europe. Society Management and Law* (Directory of Social Change 2001) 125.

¹⁶ Raymond Fisman and R Glen Hubbard, 'The Role of Nonprofit Endowments' in Edward L Glaeser (ed), *The Governance of Non-for-Profit Organizations* (The University of Chicago Press 2003) 221–223.

¹⁷ Paul Dekker, 'Civil Society and Non-Profit Sector in the Netherlands', *Freedom of Association in China and Europe: Comparative Perspectives in Law and Practice* (Koninklijke Brill NV 2005) 253.

Управління юридичною особою — це процес впливу на організацію як відповідну систему суспільних зв'язків (відносин), які характеризуються внутрішнім і зовнішнім рівнями, що забезпечує досягнення мети в узгодженні дій в межах організації, а також реалізація представництва з третіми особами, відповідно¹⁸. Реалізація внутрішньої та зовнішньої мети стає можливою шляхом використання правової конструкції «орган управління», адже за його допомогою належним чином воля учасників (членів) перетворюється у волевиявлення юридичної особи.

Цивілістичні дослідження розглядають відносини з управління як дворівневі — внутрішні та зовнішні. Внутрішні відносини, які за своєю сутністю є організаційними, не можна відривати від суто майнових, у які вступає юридична особа через свої органи з третіми особами. Властивості управління, зумовлені обов'язками додержуватися вимог, які диктуються самою сутністю здійснення управлінської діяльності (а інакше руйнується її значущість як певної функції), мають не публічне, а приватне підґрунтя. Ці особливості управління в юридичній особі не вимагаються владним наказом з боку сторонніх осіб (наприклад, держави), а засновані на її власному волевиявленні через діяльність її ж органів (загальних зборів, зборів учасників тощо)¹⁹.

Стаття 97 ЦК України містить загальну норму, що поширюється на всі підприємницькі та непідприємницькі товариства: управління товариством здійснюють його органи (частина перша), якими є загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом (частина друга).

Загальні збори учасників товариства мають право приймати рішення з усіх питань діяльності товариства, у тому числі з тих, що належать до компетенції інших органів товариства, якщо інше не встановлено законом (частина перша статті 98 ЦК України). Відповідно, загальні збори товариства своїм рішенням створюють виконавчий орган та встановлюють його компетенцію і склад (частина перша статті 99 ЦК України).

Стаття 101 ЦК України, яка встановлює управління установою, закріплює необхідність створення правління, до якого застосовуються положення статті 99 цього Кодексу. Крім того, установчий акт може передбачати створення також інших органів, визначати порядок формування цих органів та їх склад (частина перша). Нагляд за діяльністю установи здійснює її наглядова рада, зокрема за управлінням майном установи, додержанням мети установи та за її іншою діяльністю відповідно до установчого акта (частина друга).

Розвиток наукових поглядів на управління непідприємницькими товариствами має здійснюватися відповідно до двох чинників: 1) належна правова регламентація відповідно до фактичних відносин у цих товариствах; 2) врахування досвіду, накопиченого з розвитком корпоративного права. Зокрема, становлення законодавчого

¹⁸ Spasybo-Fatieieva I. V., Kibenko O. R. and Borysova V. I., *Korporatyvne Upravlinnia: Monohrafiia [Corporate Governance: Monograph]* (I. V. Spasybo-Fatieieva ed, Pravo 2007) 225.

¹⁹ Ibid 225–226.

регулювання того чи іншого виду неспідприємницьких товариств спричинено розвитком громадянського суспільства, динамічністю економічних відносин, новими формами управління власністю. У свою чергу, використання напрацювань корпоративного права доречно з огляду на спільність історичних джерел цих відносин і широким розумінням поняття корпорація.

Звертаємо увагу, що корпорація, як правило, являє собою об'єднання осіб і капіталів, тобто є товариством, що у своєму субстраті має осіб та майно. Отже, таке об'єднання може переслідувати різну мету – централізація капіталу та його найефективніше використання у підприємництві або акумулювання зусиль і майна з підприємницькою метою. Таким чином, мета створення може різнитися, а засоби досягнення можуть бути подібними, зокрема – ефективне управління.

Проаналізуємо в загальних рисах управління в неспідприємницьких товариствах відповідно до чинного національного законодавства. Так, приватно корисним товариствам притаманна найпростіша форма управління – делегування повноважень загальних зборів одній особі – керівнику. При цьому такий виконавчий орган може мати не лише делеговані цивільні права, а й пов'язані з ними (наприклад, соціальні, житлові, трудові, відповідно до статті 38 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»).

Закон України «Про громадські об'єднання» не містить окремого припису, який унормовує органи управління громадським об'єднанням. Констатуємо, що відповідно до пункту 4 частини першої статті 11 у статуті громадського об'єднання мають міститися відомості про повноваження керівника, вищого органу управління, інших органів управління (далі – керівні органи) громадського об'єднання, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень, а також порядок визначення особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання, та її заміни (для громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи).

Подібне формулювання міститься в пункті 2 частини першої статті 8 Закону України «Про політичні партії в Україні», в приписі якої йдеться про перелік статутних органів політичної партії, порядок їх утворення, їхні повноваження і термін цих повноважень.

Стаття 14 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» містить припис щодо керівних органів творчої спілки: «діяльністю творчої спілки керують загальні збори (з'їзд, конференція), правління, президія (рада тощо) та голова правління». Так, загальні збори (з'їзд, конференція) є вищим керівним органом творчої спілки (частина перша статті 15); у період між загальними зборами (з'їздами, конференціями) діяльністю творчої спілки керує правління творчої спілки, яке обирається загальними зборами (з'їздом, конференцією) на строк, визначений статутом (частина перша статті 16); у період між засіданнями правління поточною діяльністю творчої спілки керують президія (рада тощо) та голова правління творчої спілки відповідно до законодавства України та статуту творчої спілки (стаття 17); ревізійна комісія творчої спілки здійснює контроль за фінансово-

господарською діяльністю творчої спілки, правильним веденням справ, своєчасним розглядом листів, звернень, заяв і скарг (стаття 18). Окремо Закон установлює можливість створення Координаційної ради для координації діяльності та захисту інтересів творчих спілок (частина перша статті 20).

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» містить розділ IV «Управління благодійними організаціями». Так, відповідно до статті 19 цього Закону, органами управління благодійних товариств і благодійних фондів є загальні збори учасників (вищий орган управління), виконавчий орган і наглядова рада (органи управління); органами управління благодійних установ є виконавчий орган і наглядова рада (вищий орган управління) (частина перша); у благодійних товариствах та благодійних фондах, які мають не більше десяти учасників, наглядова рада може не створюватися; у разі відсутності наглядової ради її повноваження здійснюються загальними зборами учасників (частина друга).

За статтею 37 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» первинні профспілкові організації здійснюють свої повноваження через утворені відповідно до статуту (положення) виборні органи, а в організаціях, де виборні органи не створюються, — через профспілкового представника, уповноваженого згідно зі статутом на представництво інтересів членів профспілки, який діє в межах прав, наданих цим Законом та статутом профспілки. Якщо в юридичній особі діє кілька первинних профспілкових організацій, представництво колективних інтересів працівників юридичної особи щодо укладання колективного договору здійснюється об'єднаним представницьким органом, який утворюється цими первинними профспілковими організаціями, за ініціативою будь-якої з них. У цьому випадку кожна профспілкова організація має визначитися щодо своїх конкретних зобов'язань за колективним договором та відповідальності за їх невиконання. Представницький орган утворюється на засадах пропорційного представництва.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про споживчу кооперацію» вищим органом управління споживчого товариства є загальні збори його членів. Крім того, вони обирають керівні та контрольні органи товариства, а також вирішують інші питання, пов'язані з його діяльністю (частина перша); для оперативного вирішення питань, що належать до компетенції загальних зборів споживчих товариств (крім питань прийняття статуту, ліквідації, реорганізації та виходу із спілки), можуть скликатися збори уповноважених (частина третя).

Непідприємницьким товариствам, які створені з метою реалізації та захисту майнових прав та інтересів (об'єднання співвласників, товариства-фонди), притаманно створення спеціальних органів або залучення зовнішнього управління з метою професійного управління активами юридичною особою.

Так, відповідно до частини першої статті 10 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», органами управління об'єднання є загальні збори об'єднання, правління, ревізійна комісія об'єднання. Стаття 12 цього ж Закону встановлює, що управління багатоквартирним будинком здійснює

об'єднання через свої органи управління (частина перша). Крім того, за рішенням загальних зборів функції з управління багатоквартирним будинком можуть бути передані (всі або частково) управителю або асоціації об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (частина друга).

Недержавні пенсійні фонди мають особливості щодо створення органів управління безпосередньо юридичною особою, а також щодо управління пенсійним фондом як майном. Так, відповідно до частини сьомої статті 6 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», органами управління пенсійного фонду є збори засновників та рада пенсійного фонду (рада фонду); створення інших органів управління пенсійного фонду заборонено. Крім того, пенсійний фонд для забезпечення своєї діяльності користується послугами осіб, визначених цим Законом, на підставі відповідних договорів, які укладаються з цими особами радою фонду; пенсійний фонд має користуватися послугами з адміністрування лише одного адміністратора (частина восьма статті 6).

Модель адміністрування недержавного пенсійного фонду іншою юридичною особою відповідно до *acquis* ЄС щодо інституцій професійного пенсійного забезпечення є скоріше винятком, аніж правилом. Попередньо вже висловлювався сумнів у тому, чи стане законопроект № 3058 від 11 лютого 2020 року новим етапом у реформуванні досліджуваних відносин²⁰, як результат досі відсутній відповідний висновок комітету парламенту.

Відповідно, адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути: юридична особа, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів (професійний адміністратор); юридична особа – одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування такого фонду; компанія з управління активами (частина перша статті 21 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»).

Звернемося до особливості управління у суспільно корисних товариствах, які мають делеговані владні повноваження, специфіку економічної діяльності, що пов'язано із реалізацією механізму саморегулювання цивільних відносин у межах цих юридичних осіб.

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» не містить вимоги до органів саморегулювних організацій (розділ XI). Однак, відповідно до пункту 1 розділу I «Загальні положення» Положення про об'єднання професійних учасників ринків капіталу, затвердженого Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27 грудня 2012 № 1925, об'єднання професійних учасників ринків капіталу (далі – ОПУ) та саморегулювні організації професійних

²⁰ Kochyn V. V., 'Administruvannya Nederzhavnoho Pensiinoho Fondu: Stan Ta Perspektivy Udoskonalennia Funktsii Iz Derzhavnoho Rehuliuвання Rynkiv Finansovykh Posluh [Legislation on joint-stock companies: innovations and perspectives]' in V. V. Luts (ed), *Zakonodavstvo pro aktsionerni tovarystva: novatsii ta perspektivy [Legislation on joint-stock companies: innovations and perspectives]*; *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy XVIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (23 zhovtnia 2020 roku, m. Ivano-Frankivsk)* (NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva imeni akad F H Burchaka NAPrN Ukrainy 2020) 61.

учасників ринків капіталу (далі – СРО) утворюються в організаційно-правових формах, передбачених законодавством для об'єднань підприємств, діють відповідно до вимог законодавства, Статуту та Правил ОПУ і СРО відповідно.

До прикладу, Професійна Асоціація учасників Ринків капіталу та Деривативів (ПАРД) – професійне об'єднання на фондовому ринку України та має статус СРО. Управління Асоціацією здійснюють Загальні збори, Рада ПАРД, Дисциплінарна колегія; крім того, в рамках об'єднання діють Комітет з питань фінансового моніторингу, Комітет з питань корпоративного управління²¹.

Складна організаційна система притаманна непідприємницьким товариствам, які мають велику кількість учасників (членів) або сформовані як «парасолькові» організації. Аналіз управління політичними партіями та всеукраїнськими громадськими об'єднаннями свідчить про формування додаткових представницьких органів управління на різних регіональних рівнях, що дозволяє повноцінно реалізовувати права та інтереси всіх учасників (членів) таких об'єднань.

Найбільш відомим прикладом такої «парасолькової» організації є Українська асоціація футболу – громадська спілка (частина друга статті 1 Статуту), яка має такі керівні органи: Конгрес, Президент, Виконавчий комітет, Президія (частина перша статті 14 Статуту), а також низку органів, за допомогою яких Українська асоціація футболу здійснює свою діяльність: органи здійснення футбольного правосуддя (Контрольно-дисциплінарний комітет, Апеляційний комітет), постійні комітети, органи здійснення аудиту та перевірки фінансової діяльності Української асоціації футболу (Аудиторський орган та внутрішні аудитори), адміністрація, інші органи, визначені Статутом, які мають компетенції застосовувати дисциплінарні санкції, розглядати спори або виконувати інші функції (частина друга статті 14 Статуту)²².

Іншим прикладом «парасолькової» організації є релігійне об'єднання. Так, за пунктом 2 частини третьої статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» у статуті (положенні) релігійної організації мають міститися відомості про місце релігійної організації в організаційній структурі релігійного об'єднання. Цей припис свідчить про необхідність публічного інформування, оскільки в сучасних умовах надзвичайно важливо розуміти правові та організаційні зв'язки релігійної організації з українськими та іноземними релігійними об'єднаннями. Крім того, окремо унормовано положення про релігійні управління та центри (стаття 9).

Вважаємо, що в цілому управління непідприємницьким товариством має спільні ознаки з корпоративним управлінням, що формується з метою підвищення економічної ефективності діяльності юридичної особи; стимулювання досягнення цілей, які відповідають інтересам товариства та його учасників (членів)²³. При цьо-

²¹ 'PADR. Pro Nas [About Us]' <<https://www.pard.ua/uk/about/about-us/>> accessed 30 April 2024.

²² 'Statut Hromadskoi Spilky «Ukrainska Asotsiatsiia Futbolu» [Charter of the Public Union «Ukrainian Football Association»]' <https://uaf.ua/files/Статут_УАФ_2020.pdf> accessed 30 April 2024.

²³ Spasybo-Fatieieva, Kibenko and Borysova (n 14) 234.

му управління товариством має ґрунтуватися на принципі самоуправління – здатність організації контролювати свою діяльність та не бути під впливом третьої сторони чи іншої інституційної одиниці (ознака достатньої автономії: а) можливість самостійного прийняття рішення щодо ліквідації та реорганізації; б) відсутність в управлінні державних службовців, які здійснюють управління організацією, реалізуючи владні повноваження; в) відсутність стороннього впливу на формування виконавчих органів товариства²⁴).

Порядок управління юридичною особою впливає на порядок здійснення відносин в окремих сферах, наприклад у межах музейної справи чи охорони здоров'я²⁵. В українському законодавстві, незалежно від організаційно-правової форми, у складі вищої освіти (стаття 36 Закону України «Про вищу освіту») та в науковій установі (стаття 10 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність») створюється вчена рада – колегіальний орган управління.

Приватна установа є організацією, яка не має членства, відповідно, стаття 101 ЦК України встановлює певні особливості щодо її управління, зокрема: засновники не беруть участі в управлінні нею (абзац перший частини 1); в установі обов'язково створюється правління, до якого застосовуються положення про виконавчий орган товариства (абзац другий частини 1); установчий акт може передбачати створення також інших органів, визначати порядок формування цих органів та їх склад (абзац третій частини 1); нагляд за діяльністю установи здійснює її наглядова рада (абзац перший частини 2), яка здійснює нагляд за управлінням майном установи, додержанням мети установи та за її іншою діяльністю відповідно до установчого акта (абзац другий частини 2).

Відсутність членства в організації не обов'язково передбачає одноосібність прийняття рішень в юридичній особі, адже і в товаристві, і в установі законодавством встановлена можливість формування колегіальних органів управління. Таким чином, колективний порядок управління розглядається як корпоративне управління.

На практиці вибір тієї чи іншої моделі управління юридичною особою залежить від різних чинників, таких як: необхідність залучення додаткових інвестицій, захист прав споживачів, взаємозв'язків з медіа, кредиторами, аналітиками тощо. Світовими тенденціями для розвитку відносин корпоративного управління на сьогодні є активізація інвестиційних відносин (зокрема щодо пенсійних фондів та ендавментів), приватноправова рівність юридичних осіб (у тому числі учасників відносин корпоративного управління), залучення на договірних засадах до управління інших юридичних осіб²⁶.

²⁴ *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts* (United Nations 2003) 19.

²⁵ Edward L. Glaeser (ed), *The Governance of Not-for-Profit Organizations* (The University of Chicago Press) 95, 114.

²⁶ David Larcher and Brian Tayan, *Corporate Governance Matters. A Closer Look at Organizational Choices and Their Consequences* (2nd edn, Paul Boger 2016) 8–11.

Слід висловити окремі міркування щодо організації адвокатури в Україні, яка трансформувалася від «добровільного професійного громадського об'єднання» (стаття 1 Закону України «Про адвокатуру» 1992 року) до «недержавного самоврядного інституту» (стаття 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2013 року), в результаті чого розмежовується поняття «адвокатура» як правове явище, та юридичні особи, які діють у цій сфері.

Відповідно до частини першої статті 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Національна асоціація адвокатів України є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

Однак стаття 46 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» окремо закріплює організаційні форми адвокатського самоврядування: конференція адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рада адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Рада адвокатів України, з'їзд адвокатів України (частина перша). Крім того, адвокатське самоврядування здійснюється через діяльність конференцій адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рад адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України (частина друга).

Такий спосіб унормування відносин потребує окремого наукового аналізу не лише в межах цивілістичних досліджень. Ба більше, йдеться про проблематику публічності організації, застосування законодавства про запобігання корупції, виконання рішень органів адвокатського самоврядування тощо.

3. Acquis ЄС про корпоративне управління в непідприємницьких юридичних особах

Лісабонський договір зосереджується на досягненні свого первинного завдання – сприяти єдиному європейському ринку. Інша частина стосується зусиль Європейської комісії для створення нових можливостей для організацій громадянського суспільства для участі в соціальному та економічному житті на всьому єдиному ринку шляхом регулювання надання статуту конкретних європейських правових форм для, зокрема, європейського кооперативного товариства (SCE), та перспективних: Європейської асоціації (EA) та європейської установи (FE)²⁷.

²⁷ Tymen J Van der Ploeg, Wino JM Van Veen and Cornelia RM Versteeghp, *Civil Society in Europe. Minimum Norms and Optimum Conditions of Its Regulation* (Cambridge University Press 2017) 35–37.

Acquis ЄС про компанії (далі – право компаній), або європейське право компаній (European Company Law), складається з трьох частин: перша – окремі директиви щодо безпосередньо права компаній (директиви 2017/1132, 2004/25/EU, 2007/36/EC, 2009/102/EC), друга – щодо провадження прозорості та достовірності фінансової звітності (директиви 213/34/EU, 2006/43/EC, постанова (регламент) No. 1606/2002); третя – щодо нових та необов'язкових форм компаній (постанови No. 2137/85, No. 2157/2001, No. 1435/2003)²⁸.

Всі ці акти стосуються підприємницьких юридичних осіб, адже у відповідних визначеннях йдеться про компанії, відповідальність яких обмежується акціями або частками. Проте їх значення для непадприємницьких товариств і установ має в частині загального розуміння розвитку права компаній та регулювання правосуб'єктності юридичних осіб у цілому. Так, певні орієнтири може надати Сьома директива щодо звітності компаній або Одинадцята – щодо розкриття інформації.

Свобода асоціацій може стосуватися об'єднання не лише фізичних осіб, а і юридичних осіб, тому слід провести розмежування між непадприємницькими та підприємницькими об'єднаннями юридичних осіб у ЄС, відповідно до проекту Дев'ятої директиви права компаній. Названий акт доки не знайшов належної підтримки, оскільки сутність груп компаній різниться у державах – членах ЄС. Зокрема, може йтися лише про захист прав учасників, рівність участі або компетенцію такої групи. Внаслідок цього поки що переважає позиція, що існуючої форми європейського товариства (SE) достатньо²⁹.

Останнім елементом аналізу acquis ЄС щодо непадприємницьких товариств і установ є регулювання правових статусів наднаціональних організацій, що мають непадприємницьку природу, зокрема вже існуючі європейські об'єднання економічних інтересів (European Economic Interest Grouping – EEIG) та європейські кооперативні товариства (European Cooperative Society – SCE), а також пропонувані європейська установа (European Foundation – FE) та європейська асоціація (European Association – EA).

Правила та спосіб створення європейського об'єднання економічних інтересів (EEIG) установлені Council Regulation (EEC) No 2137/85 №2137/85 від 25 липня 1985 року, за яким: органами об'єднання є члени, що діють колективно, і керівник (manager) або керівники (managers); договором про утворення об'єднання можуть бути встановлені інші органи; члени об'єднання, діючи як орган, можуть приймати будь-які рішення з метою досягнення цілей об'єднання (стаття 16).

Регулювання статусу SCE (з лат. «Societas Cooperativa Europaea») здійснено Council Regulation (EC) No. 1435/2003, за якою, зокрема, створюються загальні збори; та наглядовий орган і орган управління (дворівнева система) або адміністра-

²⁸ Jürgen Basedow, *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order* (Intersentia 2021) 122–152.

²⁹ Janet Dine, Marios Koutsias and Michael Blecher, *Company Law in the New Europe. The EU Acquis, Comparative Methodology and Model Law* (Edward Elgar); Stefan Grundmann, *European Company Law. Organizations, Finance and Capital Markets* (2nd edn, Intersentia 2012).

тивний орган (однорівнева система), залежно від форми, ухваленої в статуті (стаття 36).

Проектом Council Regulation on the Statute for a European Foundation (FE) [COM/2012/035 final – 2012/0022 (APP)] пропонується управління FE правлінням (governing board), що складається з непарної кількості (щонайменше трьох) членів, як це встановлено статутом FE (стаття 27), а також можливість призначення керуючого директора(-ів) (managing directors) (стаття 30) та інших органів, наприклад наглядової ради (supervisory board) (стаття 31).

17 лютого 2022 року Європейський парламент ухвалив Резолюцію з рекомендаціями Комісії щодо статуту європейських транскордонних асоціацій і некомерційних організацій [2020/2026(INL)]. Так, пропонуються такі органи управління, як Рада директорів (the Board of Directors) та загальні збори (the General Assembly) (стаття 14).

Отже, спостерігаємо тенденцію до обов'язкового формування мінімум двох органів управління: за допомогою одного формується воля (хоча фактично йдеться про орган, що має повноваження, обмежені виключно законом), і за допомогою іншого – волевиявлення юридичної особи.

Європейський суд прав людини в цьому контексті визнає як важливий аспект реалізації права, передбаченого статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), автономію асоціацій, внутрішнє управління та членство. Так, асоціації мають право складати власні правила та управляти своїми справами (Cheall v. the United Kingdom). Разом з тим, це не заважає державам встановлювати правила й вимоги щодо корпоративного управління та менеджменту та переконуватись у їх дотриманні; держави правомірно вводять певні мінімальні вимоги щодо ролі та структури керівних органів асоціації, роль органів влади не полягає у забезпеченні дотримання кожної окремої формальності, викладеної у власному статуті асоціації (Tebieti Mьhazife Cemiyyeti and Israfilov v. Azerbaijan, §§ 72,78).

Відмінність установи від асоціації полягає в тому, що засновники установи, окрім декларування своєї мети на створення організації, повинні також врахувати такі особливості: 1) виділити цільове майно (endowment); 2) визначити мету; 3) визначити в установчому акті (який може міститися в заповіті) порядок управління; 4) призначити першу адміністрацію.

Звертаємо увагу, що ЦК України розрізняє установчі документи товариства (статут або засновницький договір – частина друга статті 88) та установи (індивідуальний або спільний установчий акт, частина заповіту – частина третя статті 88). Однак практика свідчить про можливість затвердження статуту як установчого документа приватної установи (наприклад, статут приватної установи «Університет «Київська школа економіки»³⁰), оскільки пункт 17 частини першої статті 1 Закону

³⁰ 'Statut pryvatnoi ustanovy «Universytet «Kyivska shkola ekonomiky» [Charter of the private institution «Kyiv School of Economics» University»]' <<https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/03/Statut-Privatnoyi-ustanovi-Universitet-Kiyivska-shkola-ekonomiki-2021-vid-23.03.2021.pdf>> accessed 30 April 2024 [in Ukrainian]

України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» не містить вказівки на вид установчого документа стосовно організаційно-правової форми юридичної особи.

Зазвичай йдеться про нечленську правову природу установ, внаслідок чого порушується питання щодо фінансування такої організації, яка не матиме членських внесків чи інших видів платежів. Саме тому виникає потреба виділення певного майна, особливо коли йдеться про постійно діючу установу. Однак за відсутності засновницького управління установою може застосовуватися процедура примусового відчуження майна установи на користь публічних утворень (наприклад, територіальної громади) для реалізації мети діяльності такої установи, що є реалізацією доктрини *супрес*³¹, яка виникла у Великобританії³².

Окрім *acquis* ЄС, що становить так звану «тверду» частину, європейське право складається з так званого «м'якого» права (*soft law*), що характеризується рекомендаційним характером положень. В межах відносин у невідприємницьких товариствах та установах до цієї частини *acquis* ЄС належать Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про правовий статус неурядових організацій у Європі (*Recommendation CM/Rec(2007)14 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on the legal status of non-governmental organisations in Europe* – далі *CM/Rec(2007)14*).

Найвищим керівним органом членської організації мають бути загальні збори членів³³, і їх згоду потрібно вимагати для будь-якої зміни статутів. Для інших неурядових організацій найвищий орган управління повинен бути таким, як це встановлено в статутах (п. 20 *CM/Rec(2007)14*).

Особи, відповідальні за управління членської організації, повинні обиратися або призначатися вищими керівними органами або органом, якому він делегував це завдання. Управління нечленськими організаціями повинно бути призначено відповідно до їх статутів. Організація має забезпечити, щоб органи управління та прийняття рішень відповідали їх статутам, але вони, в іншому випадку, могли вільно визначати заходи для досягнення своїх цілей, зокрема, організації не потребують жодних дозволів від державної влади, щоб змінити свою внутрішню структуру або правила (п. 46–49 *CM/Rec(2007)14*).

Призначення обмеженої кількості директорів сторонами, що не є членами, має бути дозволено, за умови, що директори, призначені членами, мають більшість. Це забезпечує надійну систему стримувань і противаг між членами та правлінням³⁴. Стосовно установ, *CM/Rec(2007)14* не містить принципів або правил, а посилаєть-

³¹ Передача власності до найближчої мети. Див.: Brian Doolan, *Principles of Irish Law* (6th edn, Gill & Macmillan Ltd 2003) 239.

³² Frits Hondius, 'Foundations', *Associations and foundations. Multilateral meeting organised by the Council of Europe. Strasbourg, 27–29 November 1996* (Council of Europe Publishing) 26–27.

³³ Хоча у текст дослівно йдеться про членство як орган (*membership*), тобто у розумінні об'єднання членів.

³⁴ Ploeg, Veen and Versteeghp (n 23) 122.

ся лише на статуті. На практиці важливу роль відіграє наглядовий орган у країні, де установа має статутне місце³⁵.

Призначення, обрання чи заміна посадових осіб і, відповідно до пунктів 22 та 23 СМ/Rec(2007)14, включення або виключення членів організації має бути питанням відповідних організацій. Проте особи можуть бути відсторонені від посади в організації після засудження за злочин, що свідчить, що вони непридатні для виконання таких обов'язків, а усунення має бути пропорційним за обсягом та тривалістю.

4. Корпоративні норми органів непідприємницьких юридичних осіб приватного права

Заключною узагальненою проблемою регулювання здійснення прав і виконання обов'язків учасниками відносин у непідприємницьких товариствах та установах є їх узагальнення у відповідні корпоративні норми, які можна поділити на ті, що формуються самою організацією (подібно «келиху» містять норми, встановлені статутом, положеннями тощо), а також ті, що формуються «парасольковою» організацією (які визнаються третіми організаціями).

Також корпоративні норми розмежовують на жорсткі (hard) та м'які (soft). До першої групи належать статутні норми, які характеризуються як «один розмір для всіх» і дозволяють вирішувати загальні корпоративні проблеми; друга група – краща практика, яка застосовується за принципом «дотримуйся або пояснюй», яка бере свій початок з англо-саксонської правової групи³⁶.

«Парасолькові» норми найбільше проявляються в релігійних організаціях відповідно до так званого канонічного права, що має на меті уникати конфлікту серед численної групи осіб, які можуть бути не пов'язані інституційно³⁷.

Так, Конвенція визнає, що для реалізації колективної релігійної свободи потрібне надання правосуб'єктності релігійним організаціям (*Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova*, 2002 та *Cristian Association of Jehovah's Witnesses v. Bulgaria*, 1997), що в цілому дозволяє спрямовувати свою діяльність щодо окремих індивідуальних прав у сукупності своїх членів громади³⁸.

Релігійні громади фактично створюють паралельну юрисдикційну систему, яка більш легітимована у прихильників ісламу та католиків. Саме на основі релігійних вірувань формується відповідна мораль щодо ставлення до особи, а також основи

³⁵ Ibid 123.

³⁶ Ruth V. Aguilera, Michel Goyer and Luiz Ricardo Kabbech de Castro, 'Regulation and Comparative Corporate Governance' in Mike Wright and others (eds), *The Oxford Handbook of Corporate Governance* (Oxford University Press 2014) 36.

³⁷ Michele Graziadei, 'State Norms, Religious Norms, and Claims of Plural Normativity under Democratic Constitutions' in Rossella Bortoni, Rinaldo Cristofori and Silvio Ferrari (eds), *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism – A Comparative Overview* (Springer 2016) 41.

³⁸ Rex Ahdar and Ian Leigh, *Religious Freedom in the Liberal State* (Oxford University Press 2005) 109.

для формування права (як приклад, теорія Г. Гроція універсального суспільства, а також *ius naturae* та *ius gentium*, які мають теологічну основу)³⁹.

Окрім теорії природного права християнські релігійні норми розмежовують правопорядки (послання римлянам 2:14–15, в якому Св. Павло казав: «Право вимагає написання в їх серцях»), визначають моральні засади (Десять заповідей) і навіть формують принцип «зобов'язання мають виконуватися»⁴⁰. Більш того, саме релігійність мотивує осіб до здійснення окремих видів неспідприємницької діяльності, зокрема благодійництва, філантропії, бенефіціарства, створення лікарень тощо, що набуло активного розвитку у XVII ст. за принципом «Бог змушений платити сотню за одного» (від Луки 8:5-15)⁴¹.

З метою розмежування інтересів релігійних громад зокрема та релігійної течії загалом, у германських державах здійснюється різнорівневе визнання статусів. Так, в Австрії існує 3 рівні легалізації: 1) приватноправові асоціації, що діють відповідно до свого статуту та мають корпоративне управління; 2) конфесійні спільноти, що формують базовий статут для релігійних громад; 3) легально визнані релігійні товариства, що мають статус відповідно до норм публічного права. На продовження цього *Wolfgang Wieshalder* звертається до статті 12 Council Regulation (EU) No 1259/2010, якою встановлена співпраця в таких правових питаннях, як розлучення та окреме проживання, а також на можливість розширення судової практики та публічного впливу на питання полігамності та розлучення (*talāq*) в ісламських спільнотах⁴².

Концепція «релігійних норм» у Бельгії дуже вузько розуміється як інституційні та формальні правила, що забезпечуються авторитетом релігійної влади, однак суди не завжди розмежовують це явище як «культура» або «релігія», тобто не поділяють культурні та релігійні традиції, що досить часто помилково призводить до їх розуміння як норм, що визнаються членами релігійної громади⁴³.

Іншим прикладом є так зване спортивне право. Нині діяльність спортивних організацій в Європі визнається щодо їх впливу на економічні та соціальні відносини, а також процес євроінтеграції: починаючи від Declaration 29 on Sport, далі

³⁹ Janne E Nijman, 'Grotius' Imago Dei Anthropology. Grounding *Ius Naturae et Gentium*' in Martti Koskeniemi, Mónica García-Salmones Rovira and Paolo Amorosa (eds), *International Law and Religion. Historical and Contemporary Perspectives* (Oxford University Press 2017) 97.

⁴⁰ Brian Tierney, 'Natural Law and Natural Rights' in John Jr Witte and Frank S Alexander (eds), *Christianity and Law. An Introduction* (Witte, John Jr Alexander, Frank S 2008) 91. 99.

⁴¹ Brian Pullan, 'Property, Charity, and Social Welfare' in John Jr Witte and Frank S Alexander (eds), *Christianity and Law. An Introduction* (Witte, John Jr Alexander, Frank S 2008) 186.

⁴² Wolfgang Wieshalder, 'Religious Rules Under Austrian State Law' in Rossella Bortoni, Rinaldo Cristofori and Silvio Ferrari (eds), *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism – A Comparative Overview* (Springer 2016) 79–83.

⁴³ Lois-Léon Christians and Adrian Overbeeke, 'Religious Rules and Principles in Belgian Law' in Rossella Bortoni, Rinaldo Cristofori and Silvio Ferrari (eds), *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism – A Comparative Overview* (Springer 2016) 93.

впровадження так званої «Європейської спортивної моделі» (1999) і до статті 165 Лісабонського договору 2000 року⁴⁴.

Врешті найбільш «інституціоналізованими» в ЄС є норми саморегулювання та відповідні корпоративні кодекси, які поширені в Бельгії (2004), Франції (2010), ФРН (1999), Нідерландах (2009), Іспанії (1997), Швеції (2005), а також на рівні ЄС – Green Paper – The EU corporate governance framework 05.04.2011⁴⁵.

Вважаємо, що надалі відбуватиметься поступовий перехід до саморегульованого закріплення норм для учасників СРО, що дозволить на локальному рівні регулювати належне здійснення прав та виконання обов'язків членами. У ширшому розумінні корпоративні норми є більш легітимними для учасників відносин у не-підприємницьких товариствах та установах, оскільки наслідком їх невиконання є припинення участі в організації.

5. Формування моделі відносин корпоративного управління в не-підприємницьких юридичних особах

Зрозумівши предмет правового регулювання, слід звернутися до форми його закріплення, яке проявляється у статуті (в межах професійного об'єднання), договорі (наприклад, колективні договори та угоди в межах трудових відносин або навіть двосторонні договори), а також необов'язкові акти («примусові» норми не-підприємницьких організацій)⁴⁶.

Розвиток правового регулювання статусу не-підприємницьких організацій прогнозується в таких напрямках: 1) застосування його до всіх сфер економічної діяльності; 2) атипові випадки організацій мають бути спроможними до існування в існуючих організаційно-правових формах (тобто йдеться про «формат» відносин, а не про зміст); 3) утвердження свободи асоціацій як основи формування не-підприємницьких організацій; 4) «стабілізація» організаційно-правової форми юридичної особи⁴⁷.

Для належної реалізації прав та інтересів засновників (учасників), а також дестинаторів не-підприємницьких юридичних осіб важлива адекватна форма управління організацією з метою забезпечення правомірного формування волі та волевиявлення, а також досягнення інтересів, що лежать в основі конкретного інституту громадянського суспільства.

Відповідно до існуючих досліджень, перспективами розвитку управління не-підприємницькими організаціями є:

⁴⁴ James A. R. Nafziger, 'European and North American Models of Sport Organization' in James A. R. Nafziger and Stephen F. Ross (eds), *Handbook on International Sport Law* (Edward Elgar 2011) 89–90.

⁴⁵ Paul Davies and others (eds), *Corporate Boards in Law and Practice. A Comparative Analysis in Europe* (Oxford University Press 2013) 167–650.

⁴⁶ Colin Scott, 'Self-Regulation and Meta-Regulatory State' in Fabrizio Cafaggi (ed), *Reframing Self-Regulation in European Private Law* (Kluwer Law International 2006) 133–135.

⁴⁷ Piero Verrucoli, *Non-Profit Organizations (a Comparative Approach)* (Dott A Ginfre Editore 1985) 101–104.

1) сценарій управління невідприємницькими організаціями (NPM scenario), відповідно до якого неприбуткові організації забирають функції держави;

2) сценарій соціального капіталу (social capital scenario), відповідно до якого невідприємницькі організації стають частиною доброякісного громадянського суспільства;

3) сценарій підзвітності (accountability scenario), відповідно до якого невідприємницькі організації отримують наглядові функції;

4) корпоративний сценарій (corporate scenario), відповідно до якого невідприємницькі організації все більше корпоратизуються, тобто відбувається процес експансії бізнесу до громадянського суспільства;

5) сценарій м'якої слабкості (the mellow weakness scenario), відповідно до якого невідприємницькі організації стають формою прикриття соціальних проблем;

6) роль, що обирається державою (roles for the state), відповідно до якої держава самостійно обирає роль для невідприємницьких організацій⁴⁸.

Реалізація окремих із цих сценаріїв уже простежується у правовій системі України. Так, відповідно до NPM scenario представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними в пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої цієї статті (підпункт «в» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»).

Маємо переконання, що corporate scenario набуватиме дедалі більшого поширення, зокрема щодо підвищення вимог до посадових осіб органів управління невідприємницькими юридичними особами. Крім того, до спільних тенденцій у формуванні органів управління як невідприємницьких товариств, так і установ, слід віднести гнучку та широку варіативність повноважень. Ідеться про перенесення повноважень загальних зборів невідприємницького товариства на відповідний орган установи, запровадження декількох законодавчих моделей системи органів (у тому числі щодо голосування, представництва та розподілу повноважень), а також можливість закріплення умовно неповного переліку повноважень у статуті⁴⁹.

Революція гідності, добровільна допомога силам оборони України та потужний волонтерський рух доводять потребу належного правового регулювання статусу та діяльності невідприємницьких організацій не лише в частині взаємодії з публічними утвореннями, а й організаційних відносин, зокрема, щодо управління, мож-

⁴⁸ Hopt and Hippel (n 1) 14–15.

⁴⁹ Zaman, Groot and Steensel (n 10); Hippel (n 8).

ливості формування «парасолькових» організацій, формування належних моделей асоціації підприємницьких юридичних осіб.

Helmut K. Aubeier описує моделі «третього сектору» в залежності від їх участі у публічній сфері соціального благополуччя та вагою участі сектору в економіці держави:

а) статична (низький рівень участі у публічній сфері – мала участь в економіці) – держава декларує право на асоціацію, однак правове регулювання не надає можливості застосовувати інструменти громадянського суспільства (недемократичні держави);

б) ліберальна (низький рівень участі в публічній сфері – значна участь в економіці) – недостатньо деталізоване правове регулювання, яке компенсується ініціативами громадянського суспільства (Велика Британія);

в) соціально-демократична (високий рівень участі у публічній сфері – мала участь в економіці) – держава сприяє залученню громадянського суспільства до публічної сфери, внаслідок чого створюються умови для низької ініціативи для участі в економіці (Швеція);

г) корпоративна (високий рівень участі в публічній сфері – значна участь в економіці) – держава взаємодіє з громадянським суспільством і створює умови для його інституалізації (Франція, ФРН)⁵⁰.

У період воєнного стану підприємницькі юридичні особи стають прикладом професійного підходу в управлінні їх діяльністю. Громадянське суспільство самостійно формує вимоги до організацій, які підтримує фінансово та особистою працею. Як результат, третій сектор дедалі більше корпоратизується, відходить від одноособового управління проектами та всією юридичною особою. Законодавчі приписи щодо органів підприємницьких юридичних осіб надають можливість запозичувати моделі як з публічного сектору, так і з бізнесу.

Висновки

Загальні підходи до корпоративного управління у підприємницьких юридичних особах зводяться до необхідності належного здійснення прав та інтересів учасників товариств і досягнення мети, визначеної засновником установи. Безумовно, незважаючи на те, що статті 97–99, 101 ЦК України не містять вказівки на «вищий орган», ustalеним є розуміння загальних зборів як органу, що має «максимальну» компетенцію (повноваження).

Натомість спеціальне законодавство оперує поняттям «вищий (керівний) орган управління». Аналіз розвитку *acquis* ЄС щодо статусів EEIG та SCE дозволяє зробити висновок про перехід від колективного (демократичного) управління до професійного, формування диференційованих органів, що мають компетенцію на окремих ділянках діяльності юридичної особи. Окремих напрямів дослідження заслуго-

⁵⁰ Helmut K Aubeier and Avner Ben-Ner (eds), *The Study of the Nonprofit Enterprise. Theories and Approaches* (Kluwer Academic / Plerum Publishers 2003).

вують питання формування корпоративних норм, зокрема власне органами непідприємницьких юридичних осіб, а також впровадження неюридичних приписів, у тому числі в межах «парасолькових» організацій. Назви органів управління сформовані відповідно до практики діяльності юридичних осіб в окремих сферах. Простежуємо законодавчу тенденцію відходу від необхідності формування обов'язкових додаткових органів, які діють між засіданнями вищих органів (наприклад, президія).

REFERENCES

Legislation

1. 'Statut Hromadskoi Spilky «Ukrainska Asotsiatsiia Futbolu» [Charter of the Public Union «Ukrainian Football Association»] URL:https://uaf.ua/files/Статут_УАФ_2020.pdf (accessed 30 April 2024) [in Ukrainian].
2. 'Statut pryvatnoi ustanovy «Universytet «Kyivska shkola ekonomiky» [Charter of the private institution «Kyiv School of Economics» University] URL:<https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/03/Statut-Privatnoyi-ustanovi-Universitet-Kiyivska-shkola-ekonomiki-2021-vid-23.03.2021.pdf> (accessed 30 April 2024) [in Ukrainian].

Bibliography

Authored books

3. Ahdar R and Leigh I, *Religious Freedom in the Liberal State* (Oxford University Press 2005).
4. Basedow J, *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order* (Intersentia 2021)
5. Cicoria C, *Nonprofit Organizations Facing Competition. The Application of United States, European and German Competition Law to Not-for-Profit Entities* (Peter Lang GmbH Europäischer Verlag der Wissenschaften 2006).
6. Dine J, Koutsias M and Blecher M, *Company Law in the New Europe. The EU Acquis, Comparative Methodology and Model Law* (Edward Elgar).
7. Doolan B, *Principles of Irish Law* (6th edn, Gill & Macmillan Ltd 2003).
8. Grundmann S, *European Company Law. Organizations, Finance and Capital Markets* (2nd edn, Intersentia 2012).
9. Kucherenko IM, *Orhanizatsiino-pravovi formy yurydychnykh osib pryvatnobo prava [Organizational and legal forms of legal entities under private law]* (VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2004) [in Ukrainian].
10. Larcher D and Tayan B, *Corporate Governance Matters. A Closer Look at Organizational Choices and Their Consequences* (2nd edn, Paul Boger 2016).
11. Verrucoli P, *Non-Profit Organizations (a Comparative Approach)* (Dott A Ginffrè Editore 1985)

Edited books

12. Aguilera R. V. Goyer M. and Castro LRK de, Regulation and Comparative Corporate Governance in Mike Wright and others (eds), *The Oxford Handbook of Corporate Governance* (Oxford University Press 2014).
13. Anheier HK and Ben-Ner A (eds), *The Study of the Nonprofit Enterprise. Theories and Approaches* (Kluwer Academic / Plerum Publishers 2003).
14. Archambault E. France in Andreas Schlster, Volker Then and Peter Walkenhorst (eds), *Foundations in Europe. Society Management and Law* (Directory of Social Change 2001).
15. Christians L-L and Overbeeke A. Religious Rules and Principles in Belgian Law in Rossella Bortoni, Rinaldo Cristofori and Silvio Ferrari (eds), *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism – A Comparative Overview* (Springer 2016).
16. Davies P and others (eds), *Corporate Boards in Law and Practice. A Comparative Analysis in Europe* (Oxford University Press 2013)
17. Dekker P. Civil Society and Non-Profit Sector in the Netherlands, *Freedom of Association in China and Europe: Comparative Perspectives in Law and Practice* (Koninklijke Brill NV 2005).
18. Glaeser E. L. (ed), *The Governance of Not-for-Profit Organizations* (The University of Chicago Press).
19. Graziadei M. State Norms, Religious Norms, and Claims of Plural Normativity under Democratic Constitutions in Rossella Bortoni, Rinaldo Cristofori and Silvio Ferrari (eds), *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism – A Comparative Overview* (Springer 2016).
20. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts* (United Nations 2003).
21. Harrow J. and Phillips S. D. Corporate Governance and Nonprofits. Facing up to Hybridization and Homoganzation in Mike Wright and others (eds), *The Oxford Handbook of Corporate Governance* (Oxford University Press 2014).
22. Hippel T von, Association in Jьrgen Basedow and others (eds), *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I* (Oxford University Press).
23. Hopt K. J. and Hippel T von (eds), *Comparative Corporate Governance of Non-Profit Organizations* (Cambridge University Press 2010).
24. Hopt K. J. Common Principles of Corporate Governance in Europe? in Joseph A McCahery and others (eds), *Corporate Governance Regimes. Convergence and Diversity* (Oxford University Press 2002).
25. Luts V. V. (ed), *Pravovyi status nepidpriemnytskykh orbanizatsii [Legal status of non-entrepreneurial organizations]* (2006) [in Ukrainian].
26. Мьнкнер Н-Н. *Co-Operative Principles and Co-Operative Law* (1974).
27. Nafziger JAR European and North American Models of Sport Organization in James AR Nafziger and Stephen F Ross (eds), *Handbook on International Sport Law* (Edward Elgar 2011).

28. Nijman J. E. Grotius Imago Dei Anthropology. Grounding Ius Naturae et Gentium' in Martti Koskeniemi, Mynica Garcha-Salmones Rovira and Paolo Amorosa (eds), *International Law and Religion. Historical and Contemporary Perspectives* (Oxford University Press 2017).
29. Ploeg T. J. Van der, Veen WJM Van and Versteeghp CRM, *Civil Society in Europe. Minimum Norms and Optimum Conditions of Its Regulation* (Cambridge University Press 2017).
30. Pullan B. Property, Charity, and Social Welfare in John Jr Witte and Frank S Alexander (eds), *Christianity and Law. An Introduction* (Witte, John Jr Alexander, Frank S 2008).
31. Scott C. Self-Regulation and Meta-Regulatory State' in Fabrizio Cafaggi (ed), *Reframing Self-Regulation in European Private Law* (Kluwer Law International 2006).
32. Semchyk V. I. and others, *Kooperatyvne pravo [Cooperative Law]* (VI Semchyk ed, In Yure 1998) [in Ukrainian].
33. Spasybo-Fatieieva I. V. and others, *Pravove rebuliuvannia nekomertsiiynykh orbanizatsii v Ukraini: monografiia [Legal regulation of non-profit organizations in Ukraine: a monograph]* (IV Spasybo-Fatieieva ed, Pravo 2013) [in Ukrainian].
34. Spasybo-Fatieieva I. V. Borysova V. I. and Pechenyi O. P. *Pravove Rebuliuvannia Nekomertsiiynykh Orbanizatsii v Ukraini: Monografiia [Legal Regulation of Non-Commercial Organizations in Ukraine: Monograph]* (I V. Spasybo-Fatieieva ed, Pravo 2013) [in Ukrainian].
35. Spasybo-Fatieieva I. V. Kibenko O. R. and Borysova V. I. *Korporatyvne Upravlinnia: Monografiia [Corporate Governance: Monograph]* (I V. Spasybo-Fatieieva ed, Pravo 2007) [in Ukrainian].
36. Tierney B. Natural Law and Natural Rights in John Jr Witte and Frank S Alexander (eds), *Christianity and Law. An Introduction* (Witte, John Jr Alexander, Frank S 2008)
37. Tsyvilni Vidnosyny u Nepidpriiemnytskykh Tovarystvakh Ta Ustanovakh: Teoretyko-Pravovi Zasady Adaptatsii Zakonodavstva Ukrainy Do Acquis YeS [Civil relations in non-entrepreneurial societies and foundations: theoretical and legal bases of adaptation of the legislation of Ukraine to the EU acquis] (The Academician F H Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine 2021) [in Ukrainian].
38. Wieshaider W. Religious Rules Under Austrian State Law in Rossella Bortoni, Rinaldo Cristofori and Silvio Ferrari (eds), *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism – A Comparative Overview* (Springer 2016).
39. Zaman N. Groot C de and Steensel M van, Foundations in the Netherlands: Present and Proposed Legislation and Their Role in the Economy [2016] Non Profit Law Yearbook.

Dissertation

Thesis abstracts

40. Biliaiev O. O. *Sportyvni orbanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: avtofef. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Sports organizations as subjects of civil law: autoref.*

- thesis ... candidate law sciences: 12.00.03*] (Yaroslav the Wise National Law University 2015) [in Ukrainian].
41. Cherpurnov V. O. *Pravovyi status blahodiinykh ustanov ta tovarystv za zakonodavstvom Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Legal status of charitable institutions and societies under the legislation of Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2004) [in Ukrainian].
 42. Dobkina K. R. *Tsyvilno-pravovyi status torbovo-promyslovoi palaty Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Civil and legal status of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (Kyiv Law University 2012) [in Ukrainian].
 43. Dudorova K. B. *Tsyvilno-pravove rebuliuвання діяльності товарних бірж в Україні: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Civil law regulation of commodity exchanges in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (1995) [in Ukrainian].
 44. Filatova N. Iu. *Samorebulivni orhanizatsii yak subiekty tsyvilnogo prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Self-regulatory organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Science: 12.00.03 (Yaroslav the Wise National Law University 2014)] (Yaroslav the Wise National Law University 2014) [in Ukrainian].
 45. Fuchedzhi V. D. *Relihiini orhanizatsii yak subiekty tsyvilnogo prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Fuchej VD, Religious organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Kharkiv National University of Internal Affairs 2006) [in Ukrainian].
 46. Kaptalan I. M. *Politychni partii yak subiekty tsyvilnogo prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Political parties as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (National University «Odesa Law Academy» 2015) [in Ukrainian].
 47. Kryvenko Yu. V. *Tsyvilno-pravovyi status relihiinykh orhanizatsii v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Civil and legal status of religious organizations in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Odesa National Law Academy 2007) [in Ukrainian].
 48. Leshchenko D. S. *Pravovyi status ustanov v tsyvilnomu pravi Ukrainy: avtoref. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [Legal status of foundations in the civil law of Ukraine: autoref. ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (National University of Internal Affairs 2005).
 49. Litvina O. Iu. *Pravove polozhennia blahodiinykh orhanizatsii v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Legal position of charitable organizations in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2003) [in Ukrainian].
 50. Mandryka L. M. *Pravo vlasnosti politychnykh partii v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Ownership of political parties in Ukraine: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2005) [in Ukrainian].

51. Mashukov R. O. *Pravo vlasnosti sadivnytskoho tovarystva ta yoho chleniv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Ownership of the horticultural society and its members: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2010) [in Ukrainian].*
52. Mendzhul M. V. *Hromadski orhanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Public organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2011) [in Ukrainian].*
53. Paruta Yu. I. *Hromadski obiednannia yak uchasnnyky tsyvilnykh pravovidnosyn: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Civil associations as participants in civil legal relations: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (Academician FH Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine 2015) [in Ukrainian].*
54. Piddubna V. F. *Relihiini orhanizatsii yak subiekty tsyvilnykh pravovidnosyn: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Religious organizations as subjects of civil legal relations: autoref. thesis ... candidate law Science ... 12.00.03] (Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine 2008) [in Ukrainian].*
55. Plakhina I. V. *Tsyvilno-pravovyi status birzh: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Civil and legal status of exchanges] (2009) [in Ukrainian].*
56. Tikhonova M. A. *Nepidpriemnytski fizkulturno-sportyvni orhanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Non-entrepreneurial physical culture and sports organizations as subjects of civil law: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (2009) [in Ukrainian].*
57. Ushchapivska L. V. *Tsyvilno-pravovyi status bromadskykh obiednan: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Civil and legal status of public associations: autoref. thesis ... candidate law Sciences: 12.00.03] (VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2015) [in Ukrainian].*
58. Vitka Yu. V. *Nederzhavni pensiini fondy: osoblyvosti tsyvilno-pravovoho statusu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Non-state pension funds: peculiarities of civil legal status: autoref. thesis ... candidate law sciences: 12.00.03] (2008) [in Ukrainian].*
59. Zelisko A. V. *Pravovyi status spozhyvchykh tovarystv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Legal status of consumer associations: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2008) [in Ukrainian].*
60. Zhyhalkin I. P. *Ustanovy yak yurydychni osoby: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Foundations as legal entities: autoref. thesis ... candidate law Sciences ... 12.00.03] (Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine 2009) [in Ukrainian].*

Doctor's thesis

61. Lytvyn I. V. *Pravove rebuliuвання blahodiinoi diialnosti v Yevropi: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03 [Legal regulation of charitable activities in Europe:*

- dissertation. ... candidate law Sciences ... 12.00.03*] (Taras Shevchenko Kyiv National University 2015) [in Ukrainian].
62. Shpuhanych I. I. *Blabodiini orhanizatsii yak subiekty tsyvilnoho prava: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [*Charitable organizations as subjects of civil law: thesis. ... candidate law Sciences ... 12.00.03*] (Ivan Franko Lviv National University; Ternopil National University of Economics 2018) [in Ukrainian].
 63. Soloviov A. N. *Pravo sobstvennosti professionalnykh soiuзов Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [*The right of ownership of professional unions of Ukraine: dissertation. ... candidate law Sciences ... 12.00.03*] (2002) (in Russian).
 64. Stratiuk O. M. *Zaklady yak uchasnky tsyvilnykh pravovidnosyn: dys. ... dokt. filos. ... 081 — Pravo* [*Institutions (Zaklady) as participants in civil legal relations: dissertation. ... Dr. philosophy ... 081 — Law*] (State higher educational institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» 2021) [in Ukrainian].
 65. Voitsekhovska Kh. V. *Fond barantuvannia vkladiv fizychnykh osib yak uchasnky tsyvilnykh vidnosyn: dys. ... kand. yuryd. nauk ... 12.00.03* [*Fund for Guaranteeing Deposits of Individuals as a Participant in Civil Relations: dissertation. ... candidate law sciences ... 12.00.03*] (State higher educational institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University» 2016) [in Ukrainian].
 66. Yurkevych Yu. M. *Dobovirni formy obiednan fizychnykh ta yurydychnykh osib u tsyvilnomu pravi Ukrainy. Dys. ... dokt. yuryd. nauk. 12.00.03* [*Contractual forms of associations of individuals and legal entities in the civil law of Ukraine. Diss. ... Dr. law of science 12.00.03*] (Ivan Franko Lviv National University; VM Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine 2017) [in Ukrainian].
 67. Zozuliak O. I. *Nepidpriemnytski yurydychni osoby yak subiekty tsyvilnoho prava: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty: dys. ... dokt. yuryd. nauk ... 12.00.03* [*Non-entrepreneurial legal entities as subjects of civil law: theoretical and practical aspects: thesis. ... Dr. law Sciences ... 12.00.03*] (Academician FH Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine 2017) [in Ukrainian].

Conference materials

68. Fisman R. and Hubbard R. G. The Role of Nonprofit Endowments in Edward L Glaeser (ed), *The Governance of Non-for-Profit Organizations* (The University of Chicago Press 2003).
69. Hondius F. *Foundations, Associations and foundations. Multilateral meeting organised by the Council of Europe. Strasbourg, 27–29 November 1996* (Council of Europe Publishing).
70. Kochyn V. V. *Administruvannia Nederzhavnoho Pensiinoho Fondu: Stan Ta Perspektyvy Udokonalennia Funktsii Iz Derzhavnoho Rehuliuвання Rynkiv*

Finansovykh Posluh [Administration of a non-state pension fund: the state and prospects for improving the functions of state regulation of financial services markets] in V . V. Luts (ed), *Zakonodavstvo pro aktsionerni tovarystva: novatsii ta perspektyvy* [Legislation on joint-stock companies: innovations and perspectives]: *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy XVIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (23 zhovtnia 2020 roku, m. Ivano-Frankivsk)* (NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva imeni akad F H Burchaka NAPrN Ukrainy 2020) [in Ukrainian].

Websites

71. PADR. Pro Nas [About Us] URL:<https://www.pard.ua/uk/about/about-us/> (accessed 30.04.2024) [in Ukrainian].

Volodymyr Kochyn

(Ph. D. in Law), Senior Researcher,

Consultant to a Judge

Constitutional Court of Ukraine,

Leading Researcher

Academician F. H. Burchak

Scientific Research Institute

of Private Law and Entrepreneurship

National Academy of Legal Sciences of Ukraine (Kyiv)

ResearcherID: M-1320–2017

<https://orcid.org/0000-0003-2468-0808>

Kochyn Volodymyr. Organs of non-entrepreneurial legal entities under private law: formation and development of corporate governance in the conditions of European integration

Abstract

The purpose of the article is the formation of a unified civil approach to the organs of non-entrepreneurial legal entities under private law, in particular, in the aspect of the formation and development of corporate governance in the conditions of European integration. The development of scientific views on the management of non-entrepreneurial societies should be carried out in accordance with two factors: 1) proper legal regulation in accordance with the actual relations in these societies; 2) taking into account the experience accumulated with the development of corporate law. The absence of membership in the organization does not necessarily imply sole decision-making in a legal entity, because both in a society and in a foundation, the possibility of forming collegial management organs is established by law. The collective management procedure is considered as corporate governance. In the EU acquis, we observe a tendency towards the mandatory formation of at least two governing bodies: with the help of one, the will is formed (although in fact it is a body whose powers are limited only by law), and with the help of the other, the will of a legal entity is expressed.

The analysis of the development of the EU acquis regarding the statuses of EEIG and SCE allows us to draw a conclusion about the transition from collective (democratic) governance to professional, the formation of differentiated organs that have competence in certain areas of activity of a legal entity. The question of the formation of corporate norms, in particular by the bodies of non-entrepreneurial legal entities, as well as the implementation of non-legal

prescriptions, including within «umbrella» organizations, deserve separate areas of research. The names of governance organs are formed in accordance with the practice of legal entities in certain areas. We are following the legislative trend of moving away from the need to form mandatory additional organs that operate between meetings of higher organs.

Keywords: *non-entrepreneurial society, private foundation, corporate governance, legal entity under private law, general meeting, executive body, EU acquis, organs of legal entity.*